

Cultureel startkapitaal, een blijvend voordeel?

*Een onderzoek naar de invloed van cultureel kapitaal op beroepsstatus**

Floor Veerman, Mirthe van der Drift en Ineke Maas

MEM 92 (2): 125–152

DOI: 10.5117/MEM2017.2.VEER

Summary

Initial cultural capital, an enduring advantage? A study of the effect of cultural capital on occupational status

This article investigates how cultural capital influences occupational status, and the role of education therein. From the cultural reproduction theory, we derive hypotheses expecting a direct positive effect from cultural capital on occupational status, and an indirect effect through education. Drawing on the cultural mobility theory, we hypothesize that the direct effect decreases with the level of education. Using data from the Longitudinal Internet Studies of the Social Sciences, we find partial support for the cultural reproduction theory implying that cultural capital is supporting inequality in the educational system but not in the occupational field. There is no support for our hypothesis based on the cultural mobility theory, as we do not find robust effect from education on the relation between cultural capital and occupational status.

Keywords: cultural capital, occupational status, cultural reproduction, cultural mobility

1 Inleiding

Een meritocratie is een samenleving waarin sociale status wordt verkregen op basis van verdiensten. Een dergelijke samenleving is een ideaalbeeld waar veel overheden naar streven. Omdat behaald opleidingsniveau wordt gezien als een belangrijke determinant van iemands toekomstige

verdiensten, sturen zij door middel van, onder andere, laagdrempelige toegang tot onderwijs aan op gelijke kansen op het bereiken van aantrekkelijke posities. Uit de literatuur blijkt echter dat naast opleiding meer kenmerken beïnvloeden welke positie op de sociale ladder een individu bereikt (Güveli, Ganzeboom, Baykara-Krumme, Platt, Eroğlu, Spierings, Bayrakdar, Nauck, & Sozleri, 2016, migratieachtergrond; Lewis & Wanner, 1979, schoolkenmerken; McClendon, 1976, gender; Stephens, Fryberg, Markus, Johnson & Covarrubias, 2012, inkomen en opleiding ouders). Ook de sociale achtergrond, ofwel kenmerken van de ouders, blijkt nog steeds belangrijk voor het verkrijgen van sociale status (Clark, 2014). Ouders verschillen in de mate waarin zij over hulpbronnen beschikken. Deze hulpbronnen kunnen zij inzetten om hun kind te helpen succesvol te zijn in de maatschappij. Hoewel het financieel kapitaal hierin een voor de hand liggende rol lijkt te hebben, wijzen de Graaf, de Graaf en Kraaykamp (2000) erop dat deze vorm van kapitaal steeds minder belangrijk wordt in Nederland. Mede door hervreldend overheidsbeleid, zowel binnen het belastingstelsel als binnen het onderwijssysteem, zijn financiële hulpbronnen minder essentieel geworden¹. Door deze ontwikkeling worden andere vormen van kapitaal mogelijk belangrijker.

Een vorm van kapitaal waarvoor dat kan gelden is het cultureel kapitaal. Lamont en Lareau (1988) definiëren cultureel kapitaal als een gedeeld gedachtegoed met betrekking tot hoge-status-cultuuruitingen, zoals bepaalde gedragingen, smaak en houding. Bourdieu definieert cultureel kapitaal als de kennis van codes en omgangsvormen onderliggend aan een specifieke statusgroep (Bourdieu, 1984). Het bezitten van de kennis, van de houding en van het gedachtegoed van de hogere statusgroepen, ook wel *habitus* genoemd, is een hulpbron omdat het de toegang tot deze groepen vergemakkelijkt. Dit artikel onderzoekt welke invloed cultureel kapitaal heeft op het verkrijgen van aantrekkelijke beroepsposities en kijkt daarmee naar de mate waarin men in Nederland gelijk kansen heeft op het behalen van dergelijke posities.

Er is nog weinig bekend over de causale invloed van het bezitten van cultureel kapitaal op het bereiken van een hoge beroepsstatus. Voor zover wij weten is er noch in Nederland, noch in het buitenland onderzoek gedaan naar de directe invloed – dus niet via het onderwijs – van het cultureel kapitaal van de ouders op de beroepsstatus van het kind. In deze studie willen wij onderzoeken of we aanwijzingen kunnen vinden dat zo'n invloed bestaat. Overigens zijn er wel vaak aanwijzingen gevonden voor een invloed in de andere richting: van beroepsstatus op cultureel kapitaal (zie o.a. Chan & Goldthorpe, 2007; Ganzeboom, de Graaf & Kalmijn, 1987; Peterson & Kern,

1996). De focus van deze onderzoeken ligt op de cultuurconsumptie van groepen die al een hoge beroepsstatus hebben. De voorkeuren van deze hoge-status-groepen worden gekenmerkt door 'highbrow culture' zoals klassieke muziek en ballet.

Er is ook al veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen cultureel kapitaal en opleidingsniveau. Aschaffenburg en Maas (1997) vinden dat het cultureel kapitaal van de ouders en de eigen cultuurdeelname voor het 24ste jaar van invloed zijn op succes in de opleidingscarrière. Ook Dumais (2006), de Graaf e.a. (2000), Lareau (1987) en Sullivan (2001) vinden een positief verband tussen het cultureel kapitaal van ouders en het behaalde opleidingsniveau van hun kinderen. Een diploma van een hogere opleiding is met name voor beroepen met een hoge status een belangrijk vereiste. Op grond van de eerder genoemde bevindingen is het daarom te verwachten dat cultureel kapitaal van de ouders in ieder geval een indirect effect heeft op beroepsstatus via het opleidingsniveau dat het kind behaalt.

De onderwijscarrière van het kind is niet alleen een verklarende variabele tussen het cultureel kapitaal van de ouders en de beroepsstatus van het kind, maar zou ook zelf een bron van cultureel kapitaal kunnen zijn. Hier wordt verschillend over gedacht. De culturele-mobiliteitstheorie (DiMaggio, 1982) stelt dat cultureel kapitaal op school verworven kan worden. Vooral kinderen uit lage statusgroepen zouden dat doen en hier in hun verdere carrière van profiteren. Bevestiging voor deze theorie wordt gevonden door zowel Dumais (2006) als de Graaf e.a. (2000). Deze theorie en bevindingen zijn in tegenstelling met de culturele-reproductietheorie (Bourdieu, 1984). Volgens deze theorie kan cultureel kapitaal enkel worden verkregen van de ouders en profiteren alleen de kinderen die al over cultureel kapitaal beschikken van het cultureel kapitaal dat de school aanbiedt. In deze studie zullen we deze theoretische tegenstelling verder onderzoeken door te kijken naar de rol die het onderwijs speelt in de relatie tussen het cultureel startkapitaal van het kind en de uiteindelijke beroepsstatus. Met de term 'cultureel startkapitaal' doelen wij op het cultureel kapitaal van de ouders dat aan de kinderen wordt meegegeven. Dit is het kapitaal waarmee het kind 'start' in het leven. We onderscheiden dit expliciet van cultureel kapitaal dat het kind later, bijvoorbeeld op school, verwerft.

Onze onderzoeksvragen zijn: (1) Wat is het directe en indirecte (via het opleidingsniveau) effect van cultureel startkapitaal op de beroepsstatus en (2) hoe wordt het directe effect beïnvloed door het behaalde opleidingsniveau? Deze vragen zullen worden beantwoord met data van het LISS (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) panel.

2 Theorie

2.1 Culturele-reproductietheorie

De culturele-reproductietheorie van Bourdieu (1984) staat centraal in veel studies naar de culturele dimensie van ongelijkheid in de samenleving (zie o.a. Apple & Weis, 1985; Cookson & Persell, 1985; Lamont & Lareau, 1988 en Robinson & Garnier, 1985). Volgens Bourdieu is cultuur een vorm van kapitaal met specifieke regels voor accumulatie, uitwisseling en beoefening (Bourdieu, 1984). Zijn definitie van cultureel kapitaal dekt verschillende hulpbronnen, waaronder verbale vaardigheid, kennis van cultuur en van culturele historie, kennis van de werking van het schoolsysteem, en zelfs de behaalde schooldiploma's (Swartz, 1997). Bourdieu beschrijft hoe groepen, en met name families, hun kennis van cultuur gebruiken om hun positie in de sociale hiërarchie te behouden. Doordat Bourdieu in zijn theorie focust op het gebruik van cultureel kapitaal ten behoeve van reproductie van sociale status, wordt in de literatuur naar zijn theorie verwezen als de *culturele-reproductietheorie* (Swartz, 1997).

Culturele reproductie vindt volgens Bourdieu allereerst plaats binnen de familie. Ouders uit hoge sociale statusgroepen geven het cultureel kapitaal door aan hun kinderen. De kennis die de kinderen op deze manier meekrijgen stelt hen in staat moeiteloos om te gaan met andere leden van hogere statusgroepen en door hen als gelijke geaccepteerd te worden. Bourdieu erkent dat cultureel kapitaal ook later, buiten het ouderlijke gezin, kan worden verworven. Hij benadrukt echter dat het kapitaal dat door ouders wordt meegegeven, door ons cultureel startkapitaal genoemd, bepalend is voor wat een kind zichzelf in de verdere toekomst kan aanleren.

Volgens de culturele-reproductietheorie biedt het schoolsysteem voor kinderen met een klein cultureel startkapitaal weinig mogelijkheden om hun cultureel kapitaal te vergroten. Educatie zou ongelijkheid in cultureel kapitaal tussen studenten van verschillende statusgroepen in stand houden of zelfs vergroten. Dit komt ten eerste door de stijl waarin het onderwijs wordt gegeven. De sterke nadruk op het gesproken en het geschreven woord, bijvoorbeeld door het gebruik van mondelinge en schriftelijke examens, bevoordeelt studenten die door een groot cultureel startkapitaal over een rijke woordenschat beschikken (Bourdieu & Passeron, 1977: 116). Bourdieu, Passeron en Saint Martin (1965) ondersteunen dit argument met een onderzoek naar de relatie tussen een taaltoets en opleidingsniveau onder studenten. Zij vinden een sterk verband tussen taalvaardigheid en schoolprestaties. Ten tweede wordt de ongelijkheid in cultureel kapitaal in

het onderwijssysteem in stand gehouden door middel van het curriculum van de opleidingen. Universiteiten, met name de sociaalwetenschappelijke opleidingen, verlenen door de focus op culturele kennis een voorsprong aan studenten die beschikken over veel kennis van cultuur en culturele historie.

Tot slot wordt in de literatuur ook gewezen op de aandacht die het onderwijsprogramma besteedt aan het overbrengen van normen, waarden en overtuigingen (Gordon, Bridglall & Meroe, 2005; Martin, 1983). Dit zogenoemde ‘verborgen curriculum’ impliceert dat docenten bepaald aangeleerd gedrag hoger waarderen dan ander aangeleerd gedrag. Dit hoger gewaardeerde gedrag bestaat volgens Bourdieu uit gedragscodes die door de ouders worden aangeleerd en onderdeel zijn van het cultureel kapitaal. De kennis van deze gedragscodes stelt de student in staat op school op de gewenste manier te reageren. Studenten met een groot cultureel startkapitaal presteren hierdoor beter in het onderwijssysteem. Studenten met een klein cultureel startkapitaal, en dus met weinig kennis van de gedragscodes van de hoge sociale klassen, komen slechts moeizaam hogerop.

Door de achterstand die studenten met weinig cultureel startkapitaal binnen het schoolsysteem ervaren, vindt volgens Bourdieu (1984) ook zelfselectie plaats op basis van cultureel kapitaal. Studenten zouden hun ambities ten aanzien van hun schoolcarrière ontwikkelen aan de hand van de hoeveelheid cultureel startkapitaal waarover zij beschikken. Studenten uit lagere statusgroepen zouden al bij de start van de schoolcarrière geen hoge verwachting hebben van hun toekomstige schoolprestaties. Deze lage verwachtingen leiden vervolgens tot daadwerkelijk lagere schoolprestaties (zie onder andere Alexander & Epstein, 1969 en Sewell, Haller & Portes, 1969). In dit onderzoek toetsen we allereerst opnieuw deze centrale hypothese van de culturele-reproductietheorie. De eerste hypothese luidt: *Hoe groter het cultureel startkapitaal, hoe hoger het opleidingsniveau.*

Eerder onderzoek laat een sterke positieve relatie zien tussen het opleidingsniveau en de uiteindelijke beroepsstatus (Wolbers, de Graaf & Ultee, 2001; Tolsma & Wolbers, 2010). Schooldiploma's spelen een belangrijke rol in de toegang tot met name hoge-statusberoepen op de arbeidsmarkt. Tot sommige beroepen krijgt men enkel toegang na het behalen van een bepaalde opleiding (bijvoorbeeld arts of advocaat). Maar ook bij de selectie van kandidaten voor andere beroepen wordt vooral naar de afgeronde opleiding gekeken (Hauser, Warren, Huang, & Carter, 2000). Daarom biedt ondersteuning voor hypothese 1 ook ondersteuning voor het bestaan van een indirect effect van het cultureel startkapitaal op de beroepsstatus via opleiding.

Naast het indirecte effect verwachten wij ook een direct positief effect van het cultureel startkapitaal op de beroepsstatus. Op de arbeidsmarkt doen zich mechanismen voor die overeenkomen met de door Bourdieu (1984) beschreven mechanismen binnen scholen. Net zoals ouders met veel cultureel kapitaal weten wat er op school van henzelf en hun kinderen wordt verwacht, zo geldt dat ook op de arbeidsmarkt. Ouders en kinderen met veel cultureel kapitaal weten beter wat er nodig is om te slagen in bepaalde beroepen of organisaties. Kinderen kunnen zich dan beter voorbereiden, bijvoorbeeld door het volgen van specifieke cursussen, het doen van een bepaald soort vrijwilligerswerk, of het volgen van een stage bij een specifiek bedrijf. Ook spelen woordenschat, taalgebruik en het zich houden aan bepaalde gedragscodes een belangrijke rol tijdens een sollicitatie-interview of beoordeling door een leidinggevende. Daarnaast kunnen gemeenschappelijke culturele interesses, kenmerkend voor de hoge-status-groepen (zoals theater of opera) ook een positief effect uitoefenen op de persoonlijke beoordeling door leidinggevers. Het mechanisme is hetzelfde als op school, waar het bezit van cultureel kapitaal positief werkt op de beoordeling door docenten. Een positieve beoordeling door een leidinggevende kan vervolgens leiden tot snellere en hogere promoties. Werknemers met weinig cultureel kapitaal zullen door dit mechanisme minder snel aangenomen worden voor een baan met een hoge beroepsstatus en minder snel promotie maken. De tweede hypothese luidt: *Hoe groter het cultureel startkapitaal, hoe hoger de beroepsstatus.*

2.2 Culturele-mobiliteitstheorie

Binnen de culturele-reproductietheorie is maar weinig ruimte voor intergenerationele mobiliteit en heeft het cultureel startkapitaal een sterk deterministisch karakter. De suggestie dat het cultureel startkapitaal met grote zekerheid de latere sociale status bepaalt, is in de literatuur door onder anderen Collins (1989), DiMaggio (1979) en Tzanakis (2011) bekritiseerd. Als reactie op deze kritiek presenteert DiMaggio de *culturele-mobiliteitstheorie*, een uitbreiding van de culturele-reproductietheorie. Ook in deze theorie wordt een invloed van cultureel kapitaal op schoolsucces verondersteld. Echter ontkent DiMaggio het sterk bepalende karakter van het cultureel startkapitaal. Hij wijst erop dat in de huidige maatschappij culturele klassen steeds minder gescheiden zijn, onder andere door de afname van de invloed van financieel kapitaal. Door de afname van financiële barrières kunnen leden van lagere sociale-statusgroepen naar dezelfde scholen als leden van hogere statusgroepen, lid worden van dezelfde verenigingen, dezelfde kranten lezen enzovoort. Door de omgang met hogere-statusgroepen en

hun cultuurgoederen, kunnen ze hun cultureel kapitaal vergroten en dit als middel gebruiken voor opwaartse mobiliteit.

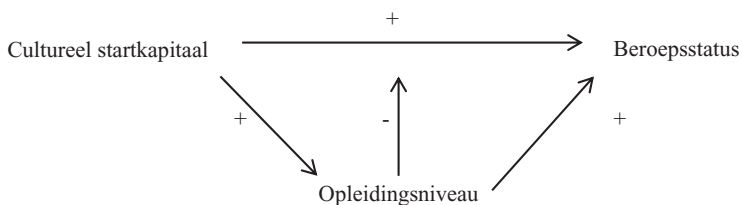
DiMaggio (1982) legt dit vooral uit met betrekking tot het onderwijs. Op school krijgen kinderen uit lagere statusgroepen kansen om gedragscodes van hogere sociale statusgroepen aan te leren. Leerlingen bevinden zich in deze periode in een heterogene groep met leeftijdgenoten van verschillende statusgroepen. Hierdoor hebben leerlingen van lage-statusgroepen de mogelijkheid om te gaan met leerlingen uit hoge-statusgroepen en op die manier hun gedragscodes aan te leren. Ook bieden scholen iedereen de mogelijkheid deel te nemen aan culturele activiteiten van hoge-statusgroepen. De culturele-mobiliteitstheorie stelt hiermee ook dat het zelfselectieproces minder sterk is dan beweerd in de culturele-reproductietheorie. Leerlingen uit lage-statusgroepen hebben de mogelijkheid tot opwaartse mobiliteit en zijn zich hier ook van bewust.

Enkele resultaten van DiMaggio's (1982) onderzoek bieden ondersteuning voor de veronderstelde relatie tussen cultureel kapitaal en schoolprestaties. Hij laat zien dat het cultureel kapitaal dat jongens zelf tijdens de opleiding verwerven een negatief modererend effect heeft op de relatie tussen sociale achtergrond en schoolprestaties. Voor meisjes vindt hij dit overigens niet. Ook de Graaf e.a. (2000) vinden ondersteuning voor de culturele-mobiliteitstheorie. Zij constateren dat vooral in het geval van ouders met weinig educatie het leesgedrag van de ouders een voorspeller is voor de schoolprestaties van de kinderen.

Op basis van de culturele-mobiliteitstheorie verwachten wij een effect van het opleidingsniveau van het kind op de relatie tussen cultureel startkapitaal en beroepsstatus. Doordat kinderen van verschillende statusgroepen vanaf het begin van hun onderwijs carrière al met elkaar in aanraking komen, krijgen zij de kans om met elkaar om te gaan en van elkaar te leren. Studies laten zien dat adolescenten vaker heterogene vriendengroepen hebben dan mensen op latere leeftijd (o.a. Coleman, 1961 en Smetana, Campione-Barr & Metzger, 2006). Daarbij bieden scholen de mogelijkheid tot deelname aan culturele activiteiten en cultuuronderwijs, waardoor leerlingen met weinig cultureel startkapitaal de kans krijgen om in aanraking te komen met cultuur van hogere statusgroepen. In lijn met de culturele-mobiliteitstheorie verwachten wij daarom dat met name de leerlingen uit de lagere-statusgroepen hun cultureel kapitaal vergroten door omgang met leerlingen uit hogere-statusgroepen en door participatie aan culturele activiteiten geassocieerd met een hoge sociale status. Door de mogelijkheid om in aanraking te komen met kinderen van verschillende statusgroepen en 'highbrow' cultuur, kunnen leerlingen juist tijdens de opleiding hun

cultureel kapitaal vergroten. De verschillen in cultureel kapitaal tussen studenten met een klein en met een groot cultureel startkapitaal zullen daardoor tijdens de opleiding afnemen.

Dit geldt vooral voor leerlingen met een langere schoolcarrière. Ten eerste komt dit omdat zij, tijdens deze langere periode, meer tijd hebben gehad voor het verwerven van een groter cultureel kapitaal. Daarnaast zitten er op de langere (hogere) opleidingen meer kinderen uit hogere statusgroepen. Hierdoor zijn er meer mogelijkheden voor kinderen uit lagere statusgroepen om vriendschappen te sluiten met kinderen uit hogere statusgroepen die over veel cultureel kapitaal beschikken. Tot slot schenken de hogere en langere opleidingen in hun curriculum meer aandacht aan het cultureel kapitaal van hogere statusgroepen (vergelijk bijvoorbeeld een gymnasium met een lagere beroepsopleiding). Vooral hoger opgeleide individuen uit lagere statusgroepen verschillen daarom als ze de arbeidsmarkt op gaan minder van individuen uit hogere statusgroepen wat betreft hun totale hoeveelheid cultureel kapitaal. Naarmate men meer cultureel kapitaal zelf heeft verworven, zal de invloed van het (gebrek aan) cultureel startkapitaal kleiner zijn. Dit wordt zichtbaar door een negatief modererend effect van het opleidingsniveau op de relatie tussen cultureel startkapitaal en de beroepsstatus. Daarmee luidt hypothese 3: *Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe zwakker het effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus*. Figuur 1 geeft de veronderstelde verbanden en hun richtingen schematisch weer.

Figuur 1 Verwachte verbanden tussen cultureel kapitaal, opleidingsniveau en beroepsstatus

3 Methode

3.1 Databeschrijving

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van data van het LISS (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) -panel, beheerd door CentER-data, instituut voor dataverzameling en onderzoek (Universiteit Tilburg, Nederland). De panelleden zijn in de periode van oktober 2007 tot februari

2008 geselecteerd. De selectie is gedaan in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek door middel van een aselechte steekproef van 10.150 adressen uit de Gemeentelijke Basisadministratie. Uit ieder huishouden zijn alle leden ouder dan 16 jaar uitgenodigd om deel te nemen aan maandelijkse online vragenlijsten, bestaande uit de *LISS Core Study* en *Assembled Studies*. De *LISS Core Study* is een longitudinaal onderzoek gericht op de levensomstandigheden van de panelleden. De *Assembled Studies* zijn gericht op steeds wisselende onderwerpen. Het panel bestond na deze eerste periode van werving uit 5000 huishoudens bestaand uit 8000 individuele leden (voor een volledige beschrijving van de data zie LISSdata.nl).

Naast de maandelijkse dataverzameling onder de oorspronkelijke respondenten vond in 2009 een aanvullende werving van panelleden plaats op basis van een gestratificeerde steekproef. Deze steekproef had tot doel de representativiteit te vergroten door personen uit lastig te bereiken groepen te includeren. Tussen oktober 2011 en mei 2012 is een tweede werving van leden voor het LISS-panel gestart. Deze groep is willekeurig geselecteerd uit het bevolkingsregister op dezelfde manier als dit in 2007 is gebeurd. Voor mensen die geen internet hadden of geen ervaring met computers is een computer ontwikkeld, 'simPC', die het invullen van de enquête mogelijk maakt. CentERdata geeft aan dat deze groep steeds kleiner wordt. Toch wordt deze computer in gebruik gehouden omdat het bereiken van deze groep, veelal ouderen, belangrijk is voor de representativiteit van het panel.

Voor dit onderzoek worden de volgende vragenlijsten van het LISS-panel gebruikt: *Background Variabels*, *Life History Questionnaire* en *Work and Schooling*. Hierbij worden de waves gebruikt die rond dezelfde tijd zijn afgenomen (2012/13). Voor de *Life History Questionnaire* is dat wave 1, voor de vragenlijst *Work and Schooling* is dat wave 5, en voor de *Background Variables* worden de data gebruikt van november 2013.

De *Background Variables* zijn gericht op algemene informatie over de respondenten en de huishoudens. Deze informatie wordt maandelijks aangevuld en geactualiseerd door middel van een terugkerende vragenlijst. De vragenlijst *Life History Questionnaire* is een onderdeel van de *Assembled Studies* gericht op de gezinssituatie gedurende de kindertijd. De eerste wave is in juli 2012 ingevuld door het LISS-panel. 6271 leden van huishoudens zijn geselecteerd voor deelname. 83,4 procent (5231 respondenten) heeft een complete vragenlijst ingevuld. De vragenlijst *Work and Schooling* focust op arbeidsmarktparticipatie, beroepskenmerken, pensioenen, schooling en cursussen. De vragenlijst is afgenomen in april 2012. 7472 mensen zijn geselecteerd, van wie 78,6 procent, 5873 respondenten, een complete

vragenlijst heeft ingevuld. In totaal hebben 4613 respondenten alle drie de vragenlijsten ingevuld.

Uit de vragenlijst *Life History Questionnaire* gebruiken we de vragen over de ouders en de thuissituatie ten tijde van de vroege jeugd van de respondent. De respondenten kregen het verzoek om deze vragen te beantwoorden over de biologische ouders of de adoptieouders. De 88 respondenten die aangaven in een andere thuissituatie te zijn opgegroeid mochten deze vragen overslaan en worden niet meegenomen in dit onderzoek. Daarbij waren er 74 respondenten die wel bij de biologische ouders waren geboren maar daar niet langer dan tot hun vierde levensjaar hebben gewoond. Ook deze groep mocht de gebruikte vragen in dit onderzoek overslaan en heeft een kortere vragenlijst beantwoord die niet in dit onderzoek wordt meegenomen. In totaal zijn er 162 respondenten die niet in de analyse worden meegenomen doordat zij hun ouders niet of niet lang genoeg kenden.

Belangrijk bij het interpreteren van de resultaten is de periode die de dataset bestrijkt. De respondenten waren tussen de 19 en 93 in 2013 en begonnen dus aan de basisschool tussen 1926 en 2000. De vele veranderingen in het beleid omtrent onderwijs en inkomen kunnen een effect hebben gehad op de invloed van financieel en cultureel kapitaal op opleidingsniveau en beroepsstatus. De dataset is echter te klein om deze veranderingen te onderzoeken.

3.2 Variabelen

Beroepsstatus. De afhankelijke variabele beroepsstatus wordt geoperationaliseerd met behulp van de vragenlijst *Work and Schooling*. In deze vragenlijst wordt de volgende vraag gesteld: 'Wat voor een soort beroep hebt u momenteel/in wat voor een beroep was u in uw laatste baan werkzaam?' Door deze vraagstelling konden zowel werkende als werkloze respondenten deze vraag beantwoorden. De respondent kreeg de keuze uit negen gesloten antwoordcategorieën met bijbehorende voorbeeldberoepen. De negen antwoordmogelijkheden zijn: (1) hoger intellectueel of vrij beroep, (2) hoger leidinggevend beroep, (3) middelbaar intellectueel of vrij beroep, (4) middelbaar leidinggevend of commercieel beroep, (5) overige hoofdarbeid, en (6) geschoolde en leidinggevende handarbeid, (7) semi-geschoolde handarbeid, (8) ongeschoolde en geofende handarbeid, (9) agrarisch beroep. Voor dit onderzoek zijn de waarden van deze antwoordmogelijkheden omgekeerd, waardoor de hoogste beroepsstatus correspondeert met de hoogste waarde. Een overzicht van de voorbeeldberoepen is weergegeven in tabel A in de appendix. Zo is bijvoorbeeld de indeling van de agrarische beroepen onderaan de statusladder gerechtvaardigd

doordat als voorbeeldberoep 'landarbeiders' wordt genoemd. Managers van grote agrarische bedrijven konden zichzelf indelen in de categorieën voor middelbaar of hoger leidinggevende beroepen. De operationalisering van beroepsstatus door middel van een gering aantal gesloten antwoordcategorieën met voorbeeldberoepen, is een gangbare methode in nationaal en internationaal onderzoek naar sociale stratificatie (Bakker, Sieben, Nieuwbeerta & Ganzeboom, 1997). Het LISS hanteert de categorisering van de ISSP-beroepsstatusschaal uit 1987. Deze vragenlijst is door de Vries en Ganzeboom (2008) onderzocht en beoordeeld als een betrouwbare methode voor het meten van beroepsstatus. 168 respondenten hebben de vraag naar hun beroep niet beantwoord. Deze respondenten waren ofwel nog niet begonnen met werken of uitgesloten van arbeid wegens overige redenen.

Cultureel startkapitaal. De definitie van cultureel kapitaal, zoals door onder anderen Bourdieu opgesteld, dekt verschillende aspecten waaronder kennis van cultuur, gedragscodes, taalvaardigheid en diploma's. Voortdurend benadrukt Bourdieu (1984) echter dat het consumeren van hoge cultuur de beste indicator is voor cultureel kapitaal. In dit onderzoek wordt cultureel kapitaal daarom op die manier geoperationaliseerd. Deze operationalisering wordt in de literatuur gebruikt door onder anderen DiMaggio (1982), de Graaf e.a. (2000) en Aschaffenburg en Maas (1997). Bij deze operationalisering wordt aangenomen dat het consumeren van hoge cultuur, zoals opera en theater, gepaard gaat met de kennis en toepassing van hoge-status-gedragscodes in het algemeen. Ook wordt aangenomen dat het consumeren van veel literatuur gepaard gaat met een grote taalvaardigheid die aansluit bij de hoge-sociale-statusgroepen. De respondenten werd gevraagd om de vragen te beantwoorden voor de periode dat zij tien jaar oud waren. In de vragenlijst werden acht vragen gesteld over het cultureel kapitaal van de vader en de moeder: Hoe vaak bezoekt uw moeder/vader: (I) een klassiek concert, opera of ballet, (II) een kunstmuseum, (III) een theatervoorstelling, en (IV) in hoeverre las deze ouder boeken. De respondent kreeg steeds de keuze uit vijf antwoordcategorieën: (1) nooit, (2) een enkele keer, (3) soms, (4) vaak en (5) ik weet het niet. De vijfde categorie beschouwen wij als een ontbrekende waarde. Omdat veel respondenten moeite hadden met het herinneren van de cultuurconsumptie van hun ouders, worden in deze analyse respondenten geselecteerd wanneer zij minstens twee van de vier vragen over het cultureel kapitaal wisten te beantwoorden van één van de twee ouders. 152 respondenten konden van beide ouders minder dan twee vragen beantwoorden. Per ouder is vervolgens het gemiddelde genomen. De betrouwbaarheid van deze schaal

(Cronbach's alpha) is voor de items van de moeder 0,720 en voor die van de vader 0,734. De variabele cultureel startkapitaal bestaat uit de gemiddelde waarde van de ouder met de meeste cultuurconsumptie. Er wordt hierbij aangenomen dat de ouder met het grootste cultureel kapitaal het meeste bijdraagt aan het cultureel startkapitaal van de respondent en dat de ouder die minder cultuur consumeerde de ontwikkeling van het cultureel startkapitaal niet beperkt.

Aantal jaren opleiding. De variabele opleidingsniveau wordt geoperationaliseerd door middel van het aantal jaren opleiding dat de respondent heeft gevolgd. Deze operationalisering sluit aan bij de culturele-mobiliteits-theorie die verwacht dat er tijdens deze jaren de gelegenheid is om culturele kennis te vergaren. De vraag luidde: 'Wat is de hoogste opleiding die u voltooid hebt met diploma of getuigschrift?' Voor een verantwoording van de omzetting van de antwoordcategorieën naar het aantal jaar opleiding verwijzen wij naar de appendix, tabel B. Het aantal jaren opleiding varieert tussen 0 (geen opleiding afgemaakt) en 22 (doctoraat). In de originele antwoordcategorieën is er de mogelijkheid 'anders'. De 125 respondenten die dit antwoord hebben gekozen worden niet meegenomen in de analyse.

In deze analyse wordt gecontroleerd voor: opleidingsniveau van de ouders, financieel kapitaal ouders, beroepsstatus van de ouders, geslacht en leeftijd. Het opleidingsniveau van de ouders kan ook gezien worden als een vorm van cultureel kapitaal. Maar omdat het ook andere kapitaaltvormen meet, bijvoorbeeld vakinhoudelijke kennis en sociaal kapitaal, vinden wij het een minder geschikte indicator dan de consumptie van hoge cultuur. In de discussie komen we hierop terug. Van de overige controlevariabelen verwachten we dat ze zowel samenhangen met het cultureel startkapitaal als met de beroepsstatus van de respondent. Niet controleren voor deze variabelen zou daarom als gevolg kunnen hebben dat we een eventueel effect van cultureel startkapitaal overschatten.

Opleidingsniveau ouders. De respondent is gevraagd naar de hoogste opleiding die diens moeder en vader met een diploma hebben afgerond. De respondent had de keuze uit de volgende elf antwoordcategorieën: (1) lagere school niet afgemaakt, (2) alleen lagere school (inclusief vglo), (3) lbo, huishoudschool, lhno, (4) mavo, ulo, mulo, (5) havo, mms (6) vwo, hbs, atheneum, gymnasium, (7) mbo, kmbo, hbo, (8) kandidaatsexamen, (9) universiteit, (10) postacademisch (bijvoorbeeld notariaat, artsexamen, doctorstitel) en (11) ik weet het niet. Ook deze zijn omgezet naar het aantal jaren onderwijs. De ouder met de hoogste opleiding wordt gekozen voor deze controlevariabele. Als de respondent maar van één ouder de hoogste opleiding kon noemen, wordt het opleidingsniveau van deze ouder

geselecteerd. De 335 respondenten die voor beide ouders 'ik weet het niet' hebben geantwoord worden uit de analyse gelaten.

Financieel kapitaal ouders. Bourdieu (1984) erkent dat, naast cultureel kapitaal, financieel kapitaal belangrijk is voor statusreproductie. Immers, financieel kapitaal biedt mogelijkheden tot het verschaffen van educatief materiaal en culturele goederen zoals theaterbezoek. De variabele financieel kapitaal wordt geoperationaliseerd op basis van twee vragen uit de *Life History Questionnaire* met betrekking tot het financieel kapitaal tijdens de vroege jeugd. De eerste vraag is: 'Hoe zou u de materiële situatie van het gezin waarin u toen woonde omschrijven?' Hierbij zijn de volgende vijf antwoordmogelijkheden geboden: (1) arm, (2) eenvoudig maar niet arm, (3) gemiddeld welvaartsniveau, (4) tamelijk welgesteld, en (5) zeer welgesteld. De tweede vraag die wordt gebruikt is: 'Hoe goed kon uw gezin destijds meestal rondkomen?'. De volgende zes antwoordcategorieën zijn geboden: (1) zeer moeilijk, (2) moeilijk, (3) noch moeilijk nog gemakkelijk, (4) gemakkelijk, (5) zeer gemakkelijk, (6) ik weet het niet. De correlatie tussen de twee variabelen voor financieel kapitaal ouders is 0,741. De gemiddelde waarde van beide vragen is genomen als indicator van het financieel kapitaal van de ouders. De twee respondenten die beide vragen niet hebben beantwoord, worden niet meegenomen.

Beroepsstatus ouders. De beroepsstatus van de ouders wordt geoperationaliseerd aan de hand van vragen over het beroep van de vader en moeder. De vraag is: 'Wat was het beroep of de functie van uw vader/moeder destijds?' De bijbehorende antwoordcategorieën zijn gelijk aan de categorieën bij de vraag over de beroepsstatus van de respondent. Wanneer de ouder destijds geen werk had, werd de respondent gevraagd naar het beroep dat de ouder daarvoor vulde. Wanneer een respondent de beroepsstatus van beide ouders wist, is de hoogste beroepsstatus genomen. Wanneer de respondent het beroep van een van de twee ouders niet wist, is de beroepsstatus van de andere ouder gebruikt. Op deze variabele zijn 231 ontbrekende waarden.

Sekse en leeftijd. Er wordt voor sekse gecontroleerd om mogelijke discriminatie op de arbeidsmarkt uit te sluiten. Daarnaast wordt er ook gecontroleerd voor leeftijd, omdat een hogere beroepsstatus waarschijnlijker wordt naarmate je ouder bent, door ontwikkeling tijdens de carrière. Voor geslacht is de dummy variabele 'man' aangemaakt waarbij man is 1 en vrouw is 0.

In totaal hebben 3662 respondenten antwoord gegeven op alle vragen die in de analyse gebruikt worden. Tabel 1 geeft de beschrijvende statistieken weer van de hiervoor besproken variabelen.

Tabel 1 Beschrijvende statistieken

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaard deviatie
Beroepsstatus	1	9	5,77	1,87
Cultureel startkapitaal	1	4	1,87	0,64
Opleidingsniveau	6	22	14,46	2,39
Opleidingsniveau ouders	6	22	12,11	3,08
Financieel kapitaal ouders	1	5	2,92	0,76
Beroepsstatus ouders	1	9	4,70	2,31
Man	0	1	0,47	
Leeftijd	19	93	54,80	14,39

N = 3662

4 Resultaten

In tabel 2 presenteren wij drie multiple-regressiemodellen waarmee wij het effect van cultureel startkapitaal op opleidingsniveau analyseren. In het eerste model wordt het opleidingsniveau verklaard door het cultureel startkapitaal en wordt er gecontroleerd voor leeftijd en geslacht. Het cultureel startkapitaal heeft een positieve invloed op de opleiding van de respondent ($\beta = 0,226$, $p < 0,01$). Deze bevinding ondersteunt voorlopig hypothese 1. Er is een negatief effect van leeftijd op het opleidingsniveau. Dit effect illustreert de onderwijsexpansie: later geboren cohorten hebben meer jaren onderwijs gevolgd dan eerder geboren cohorten. Mannen hebben in deze populatie (geboren tussen 1920 en 1994) gemiddeld een half jaar meer opleiding dan vrouwen. In de volgende modellen onderzoeken we of het gevonden effect van cultureel startkapitaal wellicht een schijneffect is.

In het tweede model voegen we het opleidingsniveau van de ouders toe. In dit model hebben zowel het cultureel startkapitaal als het opleidingsniveau van de ouders een positief significant effect op het opleidingsniveau van het kind (respectievelijk $\beta = 0,092$, $p < 0,01$ en $\beta = 0,299$, $p < 0,01$). Het opleidingsniveau van de ouders is dus een veel betere voorspeller van het opleidingsniveau van het kind dan het cultureel startkapitaal. Dit is in lijn met het idee dat het opleidingsniveau van de ouders een indicator is van verschillende soorten kapitaal, waaronder ook cultureel kapitaal. Het eerder gevonden effect van cultureel startkapitaal blijkt voor een deel veroorzaakt te worden door de achterliggende variabele opleidingsniveau van de ouders, die zowel van invloed is op het opleidingsniveau van het kind als op diens cultureel startkapitaal. De sterkte van het effect van cultureel startkapitaal op opleidingsniveau neemt met 0,134 af (model 1: $\beta = 0,226$; model 2: $\beta = 0,092$).

In model 3 wordt ook voor het financieel kapitaal en de beroepsstatus van de ouders gecontroleerd. Gecontroleerd voor deze variabelen blijft het effect van cultureel startkapitaal significant, al neemt de sterkte van het effect opnieuw af ($\beta = 0,070$, $p < 0,01$). Ook in dit model vinden we dus ondersteuning voor hypothese 1. Het financieel kapitaal van de ouders heeft een significant positief effect met een bèta van 0,040. Ook de beroepsstatus van de ouders heeft een significant positief effect ($\beta = 0,069$).

Tabel 2 Resultaten van de regressie van opleidingsniveau op cultureel startkapitaal en controlevariabelen

	Opleidingsniveau					
	Model 1		Model 2		Model 3	
	b	β	b	β	b	β
Cultureel startkapitaal	0,840 (0,057)	0,226**	0,343 (0,062)	0,092**	0,260 (0,065)	0,070**
Opleidingsniveau ouders			0,232 (0,014)	0,299**	0,197 (0,016)	0,253**
Financieel kapitaal ouders					0,125 (0,054)	0,040*
Beroepsstatus ouders					0,069 (0,021)	0,069**
Leeftijd	-0,046 (0,003)	-0,279**	-0,030 (0,003)	-0,181**	-0,029 (0,003)	-0,175**
Man	0,582 (0,074)	0,122**	0,532 (0,071)	0,111**	0,540 (0,071)	0,113**
Constante	15,147	**	12,399	**	12,238	**
Verklaarde variantie	14,5 %		20,5 %		20,9 %	

Standaardfout wordt tussen haakjes weergegeven.

$N = 3662$

* = $p < 0,05$, ** = $p < 0,01$ (tweezijdige test)

Samengevat vinden we dat zowel het opleidingsniveau als de beroepsstatus, het financieel en het cultureel kapitaal van de ouders van invloed zijn op het opleidingsniveau van de respondent. Hierbij heeft het opleidingsniveau van de ouders het grootste effect. De invloed van het cultureel kapitaal van de ouders is groter dan dat van het financieel kapitaal van de ouders. Model 3 verklaart in zijn geheel 21 procent van de variantie van de variabele opleidingsniveau ($F(6,3655) = 162,37$, $p < 0,01$).

Tabel 3 bevat vier multiple-regressiemodellen die de relaties tussen cultureel startkapitaal, opleiding en beroepsstatus schatten. In het eerste model zijn alleen cultureel startkapitaal en opleiding, en de controlevariabelen leeftijd en geslacht opgenomen. We vinden een significant positief

Tabel 3 Resultaten van de regressie van beroepsstatus op cultureel startkapitaal en opleidingsniveau

	Beroepsstatus							
	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	b	β	b	β	b	β	b	β
Cultureel startkapitaal	0,180 (0,041)	0,062**	0,190 (0,041)	0,066**	0,111 (0,046)	0,038*	0,044 (0,047)	0,015
Opleidingsniveau	0,450 (0,011)	0,576**	0,449 (0,011)	0,574**	0,437 (0,012)	0,558**	0,432 (0,012)	0,553**
Cultureel startkapitaal *			-0,026 (0,016)	-0,022	-0,031 (0,016)	-0,026	-0,033 (0,016)	-0,028*
opleidingsniveau								
Opleidingsniveau ouders					0,029 (0,011)	0,048**	-0,002 (0,012)	-0,003
Financieel kapitaal ouders					0,083 (0,037)	0,034*	0,016 (0,038)	0,007
Beroepsstatus ouders							0,097 (0,012)	0,120**
Leeftijd	0,017 (0,002)	0,130**	0,017 (0,002)	0,130**	0,019 (0,002)	0,150**	0,019(0,002)	0,146**
Man	0,079 (0,051)	0,021	0,081 (0,051)	0,022	0,082 (0,051)	0,022	0,092 (0,051)	0,025
Constante	4,809	**	4,816	**	4,087	**	4,226	**
Verklaarde variantie	32,9%		32,9%		33,2%		33,9%	

De variabelen cultureel startkapitaal en opleidingsniveau zijn gecentreerd rond hun gemiddelde. Standaardfout wordt tussen haakjes weergegeven.
N = 3662
* = p < 0,05, ** = p < 0,01 (tweezijdige test)

effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus ($\beta = 0,062, p < 0,01$). Dit ondersteunt voorlopig hypothese 2: het bezit van een grotere hoeveelheid cultureel startkapitaal lijkt bij te dragen aan een hogere beroepsstatus.

Daarnaast is er (zoals verwacht) een sterk positief effect van opleidingsniveau op beroepsstatus ($\beta = 0,576, p < 0,01$). We kunnen concluderen dat cultureel startkapitaal ook een indirect effect heeft op beroepsstatus via het opleidingsniveau.

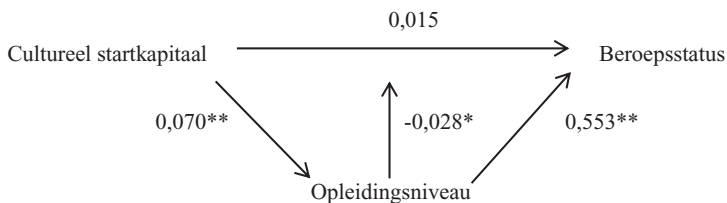
In het tweede model voegen we de interactie tussen cultureel startkapitaal en opleiding toe. Voor het interactie-effect vinden wij een negatieve coëfficiënt. Deze richting komt overeen met hypothese 3 waarin wordt verwacht dat het volgen van meer jaren opleiding het effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus verkleint. Echter, het interactie-effect is niet significant, waardoor we geen ondersteuning vinden voor de hypothese ($\beta = -0,022, p = 0,111$).

In het derde model zijn de controlevariabelen financieel kapitaal van de ouders en opleidingsniveau van de ouders aan het model toegevoegd. Het financieel kapitaal van de ouders blijkt een klein direct effect te hebben op beroepsstatus ($\beta = 0,034$). Het opleidingsniveau van de ouders heeft dat ook ($\beta = 0,048$). De effecten van zowel cultureel startkapitaal ($\beta = 0,038, p < 0,05$) als opleidingsniveau ($\beta = 0,558, p < 0,01$) blijven significant na toevoeging van de nieuwe controlevariabelen. Het effect van cultureel startkapitaal wordt echter wel kleiner, wat wijst op een samenhang tussen opleidingsniveau van de ouders en hun cultuurconsumptie, die mogelijk wordt veroorzaakt doordat beide (deels) indicatoren zijn van het cultureel kapitaal van de ouders. Het effect van opleidingsniveau op de relatie tussen cultureel startkapitaal en beroepsstatus blijft niet-significant.

In model 4 wordt er ook gecontroleerd voor de beroepsstatus van de ouders. Dit model heeft een verklaarde variantie van 33,9 % ($F(8, 3653) = 235,8, p < 0,01$). De beroepsstatus van de ouders heeft een direct positief effect op de beroepsstatus van het kind ($\beta = 0,097, p < 0,01$). Het effect van het opnemen van de beroepsstatus van de ouders in het model op het effect van cultureel startkapitaal is complex. Het hoofdeffect van cultureel startkapitaal is niet langer significant. Echter het negatieve interactie-effect van opleiding en cultureel startkapitaal wordt nu significant. Dit betekent dat er voor mensen met een gemiddeld opleidingsniveau (14,5 jaar – ongeveer vwo of mbo) geen effect is van cultureel startkapitaal op hun beroepsniveau. Voor degenen met een lage opleiding (12 jaar – vmbo) is dat effect er wel. Het verwachte verschil tussen iemand met weinig (1) en veel (4) cultureel startkapitaal is voor hen $(0,044 - (0,033^* - 2,5))^* 3 = 0,38$ statuspunten. Hierbij is 0,044 het effect van cultureel startkapitaal voor mensen met een

gemiddeld opleidingsniveau, 0,033 het interactie-effect tussen cultureel startkapitaal en opleiding, 2,5 het verschil tussen het gemiddelde opleidingsniveau (14,5) en het vmbo (12), en 3 de aantal punten cultureel startkapitaal dat een persoon omhoog gaat. Aangezien de beroepsstatusschaal varieert tussen 1 en 9 is 0,38 een heel klein effect. Voor mensen met een hoge opleiding (universiteit) wordt het effect van cultureel startkapitaal licht negatief (0,41 statuspunten lagere beroepsstatus voor degenen met het meeste cultureel startkapitaal vergeleken met degenen met het minste). Het eigen opleidingsniveau en de beroepsstatus van de ouders hebben beide een veel grotere invloed op de beroepsstatus van de respondent dan het cultureel startkapitaal. De effecten van het financieel kapitaal en het opleidingsniveau van de ouders worden niet significant als we de beroepsstatus van de ouders constant houden.

Met de gegevens uit tabel 2 en 3 kunnen we het indirecte effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus berekenen. Het gestandaardiseerde effect is $0,553 \cdot 0,070$, ofwel 0,039. Het ongestandaardiseerde effect, opnieuw berekend voor het maximale verschil in cultureel startkapitaal, is $0,260 \cdot 0,432 \cdot 3 = 0,34$ statuspunten. Dit indirecte effect is opnieuw heel klein en van vergelijkbare grootte als het directe effect voor laagopgeleiden (0,38). Figuur 2 geeft de bevindingen weer zoals gevonden in model 3 van tabel 2 en model 4 in tabel 3.

Figuur 2 Verbanden tussen cultureel kapitaal, opleiding en beroepsstatus (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten, Tabel 2, model 3 en Tabel 3, model 4)

5 Robuustheidchecks

We voeren een aantal verdere analyses uit om te kijken in hoeverre onze bevindingen standhouden bij kleine variaties in de operationaliseringsen. Achtereenvolgens varieerden we de operationalisering van cultureel startkapitaal, opleidingsniveau, opleidingsniveau van de ouders en financieel kapitaal van de ouders. Alle hoofdeffecten van cultureel startkapitaal

bleven hierdoor onveranderd. De interactie tussen cultureel startkapitaal en opleidingsniveau is wel afhankelijk van de operationalisering. Als we cultureel startkapitaal alleen meenemen als dit voor beide ouders bekend is, dan wordt het effect van de interactie niet-significant. Hetzelfde gebeurt als we het laagste opleidingsniveau (geen opleidingsniveau) lager inschalen dan de zes jaar die we gebruiken in de hoofdanalyse. We concluderen dat het effect van het opleidingsniveau op de relatie tussen cultureel kapitaal niet alleen zeer klein is, maar ook niet robuust.

6 Conclusie

In deze studie is onderzocht of individuen met meer cultureel startkapitaal een hogere beroepsstatus bereiken en in hoeverre dit verschilt tussen hoog- en laagopgeleiden. Twee theorieën over cultureel kapitaal vormen het vertrekpunt van dit onderzoek. De culturele-reproductietheorie (Bourdieu & Passeron, 1977) veronderstelt dat cultureel kapitaal enkel kan worden verkregen via de ouders. De culturele-mobiliteitstheorie (DiMaggio, 1982) stelt dat cultureel kapitaal ook later, tijdens een opleiding en via contacten, verrijkt kan worden. Volgens beide theorieën vormt cultureel kapitaal een hulpbron. Er is veel onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen cultureel kapitaal en succes in het onderwijs, waaruit blijkt dat cultureel kapitaal inderdaad kan worden gezien als een hulpbron die (bewust of onbewust) ingezet kan worden om een hoger opleidingsniveau te bereiken (Aschaffenburg & Maas, 1997; Dumais, 2006; de Graaf e.a. 2000; Lareau, 1987; Sullivan, 2001). Er is echter niet eerder onderzocht of cultureel kapitaal ook een hulpbron is die leidt tot succes op de arbeidsmarkt. Op basis van beide theorieën is dat wel te verwachten. Het antwoord op de onderzoeksvragen geeft inzicht in hoeverre er in Nederland gelijke kansen zijn op het verkrijgen van een aantrekkelijke beroepspositie voor kinderen die een verschillende hoeveelheid cultureel kapitaal hebben meegekregen van hun ouders. We noemen dit laatste cultureel startkapitaal.

In dit onderzoek is allereerst aangetoond dat kinderen met veel cultureel startkapitaal een hoger opleidingsniveau behalen. Dit sluit aan bij bevindingen in eerder onderzoek. De eerste hypothese ('hoe meer cultureel startkapitaal, hoe hoger het opleidingsniveau dat wordt bereikt') wordt bevestigd. Cultureel startkapitaal is, naast de opleiding, het financieel kapitaal en de beroepsstatus van de ouders, van invloed op het opleidingsniveau dat kinderen behalen. Dit geldt ondanks het meritocratisch ideaal

volgens welk iedereen gelijke kansen in het onderwijs zou hebben. Door de sterke relatie tussen het opleidingsniveau en de bereikte beroepsstatus is er ook een indirect effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus. Dit effect is echter erg klein en daarmee geen punt van grote zorg.

Bivariaat wordt er ook een positieve relatie gevonden tussen de hoeveelheid cultureel startkapitaal en de bereikte beroepsstatus. Bevestiging voor hypothese 2 wordt echter niet gevonden, omdat deze positieve relatie verdwijnt wanneer er wordt gecontroleerd voor de beroepsstatus van de ouders. Deze bevindingen wijzen erop dat de mechanismen met betrekking tot cultureel kapitaal die plaatsvinden in het onderwijs, niet plaatsvinden op de arbeidsmarkt. Er kan daarmee niet worden aangenomen dat culturele kennis, taalgebruik en kennis van gedragscodes een rol spelen in het sollicitatieproces of de beoordeling van leidinggevend en daarmee voor het bereiken van een hoge status.

Voor de derde hypothese ('hoe hoger het opleidingsniveau, hoe zwakker het effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus') vinden we aanvankelijk enige ondersteuning. Echter, dit effect is zeer klein en niet robuust. Bij een andere operationalisering houdt het effect geen stand. Hierdoor is te concluderen dat er weinig tot geen ondersteuning is voor de hypothese dat cultureel startkapitaal überhaupt een effect heeft op bereikte beroepsstatus, noch dat dit effect vooral voor laagopgeleiden zou gelden.

Het ontbreken van ondersteuning voor een directe relatie tussen cultureel startkapitaal en beroepsstatus kan verschillende verklaringen hebben. Zo is het belangrijk om terug te komen op de eerder genoemde inhoudelijke overlap tussen cultureel kapitaal en het opleidingsniveau van de ouders. Ook door een hoog opleidingsniveau hebben ouders kennis van het schoolsysteem en zijn zij bekend met de bij de school passende gedragscodes. Zij beschikken daarmee over de culturele kennis die nodig is voor het behalen van een hoog opleidingsniveau door hun kinderen. Deze vormen van kennis vallen alle binnen de term van cultureel kapitaal zoals gedefinieerd door Bourdieu (1984). Maar ook het opleidingsniveau van de ouders heeft geen direct effect op de beroepsstatus van het kind. Het is dus niet het geval dat we onze hypothese ten onrechte verwerpen door bij de operationalisering van cultureel startkapitaal geen rekening te houden met het opleidingsniveau van de ouders.

Ook de beroepsstatus van de ouders zou echter deels een indicatie kunnen zijn van hun cultureel kapitaal. Om een dergelijk beroep te kunnen bereiken en zich daar te kunnen handhaven moeten zij immers beschikken over kennis van de gewenste omgangsvormen. Dit geldt ook als zij verder

niet deelnemen aan culturele activiteiten – onze indicator van cultureel kapitaal. Omdat een hoge beroepsstatus en cultuurconsumptie wel vaak samengaan (Chan & Goldthorpe, 2007; Ganzeboom e.a., 1987; Peterson & Kern, 1996) zien wij daarom wel een bivariaat effect van cultureel startkapitaal op beroepsstatus, maar niet als we controleren voor de beroepsstatus van de ouders. Door cultureel startkapitaal alleen te meten via de cultuurconsumptie van de ouders zijn we dus wellicht te streng geweest. Anderzijds is het ook niet juist om het volledige effect van beroepsstatus te interpreteren als een effect van cultureel kapitaal.

Een oplossing van dit probleem zou niet zozeer zijn om de opleiding en beroepsstatus van de ouders te zien als indicatoren van cultureel kapitaal, maar om te investeren in een directere meting van meer aspecten van cultureel kapitaal. De cultuurconsumptie van de ouders, die in dit onderzoek gebruikt wordt, is te beschouwen als één indicator voor cultureel kapitaal, maar meet zeker niet alle aspecten hiervan. Zoals beschreven in de theorie wordt cultureel kapitaal ook gevormd door kennis van gedragscodes, kennis van het schoolsysteem en taalgebruik. Het is moeilijk om een indicator te vinden die al deze aspecten afdekt. Vervolgonderzoek zou echter wel kunnen bijdragen door het ontwikkelen van alternatieve operationaliserings, zoals taalgebruik en kledingkeuze.

Verder zou toekomstig onderzoek bij voorkeur gericht moeten zijn op mensen die de arbeidsmarkt recentelijk hebben betreden. In het huidige onderzoek zijn de respondenten gemiddeld ruim 54 jaar, waardoor de gemiddelde respondent al een belangrijk deel van zijn loopbaan heeft doorlopen. Hierdoor is er van alles gebeurd dat ook een invloed heeft op de beroepsstatus en dat al dan niet gerelateerd is aan het cultureel startkapitaal. Daarbij kan er met de huidige data niet gekeken worden naar ontwikkelingen in het cultureel kapitaal die eventueel plaatsvinden na het afronden van de opleiding. Onderzoek naar mensen die recentelijk op de arbeidsmarkt zijn gekomen kan inzicht verschaffen in de invloed van cultureel startkapitaal op de start van de beroeps carrière.

Dit onderzoek brengt goed nieuws over het functioneren van de Nederlandse arbeidsmarkt. Het cultureel kapitaal dat men in eerste instantie van de ouders meekrijgt, lijkt geen rol te spelen in selectieprocessen voor hoge-statusberoepen. Minder goed nieuws is dat in het onderwijs wel ongelijkheid bestaat tussen de studenten met verschillende hoeveelheden cultureel startkapitaal. Dit onderzoek laat opnieuw zien dat het cultureel kapitaal dat kinderen op hun eerste schooldag meebrengen, invloed heeft op hun uiteindelijke opleidingsniveau. Kinderen met veel cultureel startkapitaal hebben een grotere kans op een hoge opleiding dan kinderen met

weinig cultureel startkapitaal. In een samenleving die kinderen met ongelijke bagage gelijke kansen wil bieden, is deze uitkomst onwenselijk. De culturele-reproductietheorie geeft een aantal mogelijke mechanismen die tot dit resultaat kunnen leiden. Allereerst kunnen kinderen met weinig cultureel startkapitaal (en hun ouders) zelf lagere onderwijsrichtingen selecteren. Daarnaast is het mogelijk dat deze kinderen minder goed presteren op school doordat hun voorkennis minder goed aansluit bij wat er op school gevraagd wordt. En het kan ook zo zijn dat leraren onbewust het cultureel kapitaal van hun leerlingen laten meewegen in hun advies aan het eind van de basisschool. Veranderingen in het onderwijssysteem kunnen deze effecten van cultureel kapitaal beïnvloeden. Een verhoging van de leeftijd waarop kinderen een vervolgopleiding kiezen, zou bijvoorbeeld de zelfselectie op basis van cultureel kapitaal kunnen verminderen. Een uitbreiding van het peuteronderwijs is vooral gericht op het vergroten van de voorkennis van kinderen uit gezinnen met weinig cultureel kapitaal. En het vergroten van het belang van de CITO-toets zou vooral vooroordelen van de leraar moeten terugdringen. Of deze veranderingen daadwerkelijk worden doorgevoerd en in hoeverre ze de onderwijsongelijkheid terugdringen zal de toekomst moeten leren.

Noten

- * Dit artikel is gebaseerd op de bachelor scriptie die Mirthe van der Drift en Floor Veerman schreven voor de opleiding Sociologie aan de Universiteit Utrecht. We danken Pascale Zandvliet voor haar waardevolle commentaar.
- 1. Het recentelijk ingevoerde leenstelsel leidt mogelijk tot een toename van de invloed van financieel kapitaal. Zo schat het CBS (Kazemier, 2013) dat hierdoor met name mbo-studenten met ouders met een lager inkomen minder vaak kiezen voor een vervolgopleiding in het hbo ten opzichte van hun medestudenten met ouders met een hoger inkomen. Echter schat het CPB (van der Wiel, 2014) dat slechts iets meer dan 2 procent van de studenten zich door het nieuwe beleid ervan laat weerhouden te gaan studeren. Aangezien onze data bestaan uit een representatieve steekproef uit de bevolking en niet uit recent afgestudeerden, zal deze beleidswijziging echter nog geen zichtbare invloed kunnen uitoefenen op onze resultaten.

Literatuur

- Alexander Jr., C.N., & Epstein, J. (1969). Problems of dispositional inference in person perception research. *Sociometry*, 32(4), 381-395.
- Apple, M.W., & Weis, L. (1985). Ideology and schooling. *Education and Society*, 3(1), 45-63.

- Aschaffenburg, K., & Maas, I. (1997). Cultural and educational careers: The dynamics of social reproduction. *American Sociological Review*, 62(4), 573-587.
- Bakker, B., Sieben, I., Nieuwebeerta, P., & Ganzeboom, H. (1997). Maten voor prestige, sociaal-economische status en sociale klasse voor de standaard beroepenclassificatie 1992. *Sociale Wetenschappen*, 40(1), 1-22.
- Bourdieu, P., Passeron, J.C., & Saint Martin, M. (1965). Langage et rapport au langage dans la situation pédagogique in *Rapport Pédagogique et Communication*. The Hague: Mouton.
- Bourdieu, P., Passeron, J.C. (1977). Cultural reproduction and social reproduction, in Karabel, J., Halsey, A.H. (Ed.), *Power and Ideology in Education* (pp. 487-511) New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of judgement and taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Chan, T.W., & Goldthorpe, J.H. (2007). Social stratification and cultural consumption: The visual arts in England. *Poetics*, 35(2-3), 168-190.
- Clark, G. (2014). *The son also rises: Surnames and the history of social mobility*. Princeton: Princeton University Press.
- Collins, R. (1989). Review of Homo Academicus. *American Journal of Sociology*, 95(2), 460-463.
- Coleman, J.S. (1961). *The adolescent society*. Oxford: Free Press of Glencoe.
- Cookson, P., & Persell, C. (1985). *Preparing for power: America's elite boarding schools*. New York: Basic Books.
- DiMaggio, P. (1979). Review: On Pierre Bourdieu. *American Journal of Sociology*, 84(6), 1460-1467.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American Sociological Review*, 47(2), 189-201.
- Dumais, S.A. (2006). Early childhood cultural capital, parental habitus, and teachers' perceptions. *Poetics*, 34(2), 83-107.
- Ganzeboom, H., de Graaf, P., & Kalmijn, M. (1987). De culturele en de economische dimensie van beroepsstatus. *Mens & Maatschappij*, 62(2), 153-175.
- de Graaf, N.D., de Graaf, P.M., & Kraaykamp, G. (2000). Parental cultural capital and educational attainment in the Netherlands: A refinement of the cultural capital perspective. *Sociology of Education*, 73(2) 92-111.
- Güveli, A., Ganzeboom, H., Baykara-Krumme, H., Platt, L., Eroğlu, Ş., Spierings, N., Bayrakdar, S., Nauck, B., & Sozleri, E. K. (2016). 2000 families: Identifying the research potential of an origins-of-migration study. *Ethnic and Racial Studies*, 1-19, doi:10.1080/01419870.2016.1234628.
- Gordon, E.W., Bridglall, B.L., & Meroe, A.S. (2005). *The hidden curriculum of high academic achievement*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Hauser, R.M., Warren, J.R., Huang, M.H., & Carter, W.Y. (2000). Occupational status, education, and social mobility in the meritocracy. *Meritocracy and Economic Inequality*, 5(13), 179-229.
- Kazemier, B. (2013). Ouderlijk inkomen en deelname aan het onderwijs. *Thema Hoger Onderwijs*, 3(13), 21-25.
- Lamont, M., & Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6(2), 153-168.
- Lareau, A. (1987). Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. *Sociology of Education*, 60 (april), 73-85.
- Lewis, L.S., & Wanner, R.A. (1979). Private schooling and the status attainment process. *Sociology of Education*, 52(2), 99-112.
- Lissdata.nl (n.d.) About the Panel. Verkregen van: www.lissdata.nl/lissdata/about-panel.
- Martin, J. (1983). *What should we do with a hidden curriculum when we find one? The hidden curriculum and moral education*. Berkeley: McCutchan Publishing Corporation. 122-139.

- McClendon, M.J. (1976). The occupational status attainment processes of males and females. *American Sociological Review*, 41(1), 52-64.
- Peterson, R.A., & Kern, R.M. (1996). Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review*, 61(5), 900-907.
- Robinson, R., & Garnier, M. (1985). Class reproduction using men and women in France. *American Journal of Sociology*, 91(2), 250-280.
- Sewell, W.H., Haller, A.O., & Portes, A. (1969). The educational and early occupational attainment process. *American Sociological Review*, 34(1), 82-92.
- Smetana, J.G., Campione-Barr, N., & Metzger, A. (2006). Adolescent development in interpersonal and societal contexts. *Annual Review of Psychology*, 57(1), 255-284.
- Stephens, N.M., Fryberg, S.A., Markus, H.R., Johnson, C.S., & Covarrubias, R. (2012). Unseen disadvantage: How American universities' focus on independence undermines the academic performance of first-generation college students. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1178.
- Sullivan, A. (2001). Cultural capital and educational attainment. *Sociology*, 35(4), 893-912.
- Swartz, D. (1997). *Culture & power: The sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tolsma, J., & Wolbers, M.H.J. (2010). *Naar een open samenleving. Recente ontwikkelingen in sociale stijging en daling in Nederland*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Tzanakis, M. (2011). Bourdieu's social reproduction thesis and the role of cultural capital in educational attainment: A critical review of key empirical studies. *Educatie*, 11(1), 76-90.
- de Vries, J., & Ganzeboom, H.B.G. (2008). Hoe meet ik beroep? Open en gesloten vragen naar beroep toegepast in een statusverwervingsmodel. *Mens & Maatschappij*, 83(1), 71-96.
- van der Wiel, K. (2014). *Gemiddelde aflossing en inkomenseffecten sociaal leenstelsel*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Wolbers, M.H., de Graaf, P.M., & Ultee, W.C. (2001). Trends in the occupational returns to educational credentials in the Dutch labor market: Changes in structures and in the association? *Acta Sociologica*, 44(1), 5-19.

Over de auteurs

Floor Veerman is een alumnus van de bachelor Sociologie aan de Universiteit Utrecht. Tijdens haar opleiding en haar stage bij het Sociaal en Cultureel Planbureau hield zij zich bezig met familiesociologie en sociale ongelijkheid.

E-mail: floor.veerman@hotmail.com

Mirthe van der Drift is eveneens een alumnus van de bachelor Sociologie. Tijdens haar opleiding hield zij zich bezig met journalistiek en internationale sociologie.

E-mail: mirthevanderdrift@gmail.com

Ineke Maas is als hoogleraar verbonden aan de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij doet onderzoek naar trends en

landenverschillen in intergenerationele mobiliteit, huwelijksmobiliteit en carrièremobiliteit. Daarnaast publiceerde zij over integratie van immigranten, onderwijsongelijkheid en sekseongelijkheid.

E-mail: i.maas@uu.nl

Appendix

Tabel A Toelichting voorbeeldberoepen bij vraag: 'Wat voor een soort beroep hebt u momenteel / In wat voor soort beroep was u in uw laatste baan werkzaam?'

Status	Categorie	Voorbeeldberoep
1	Hoger intellectueel of vrij beroep	Architect, arts, wetenschappelijk medewerker
2	Hoger leidinggevend beroep	Docent wo-hbo, ingenieur
3	Middelbaar intellectueel of vrij beroep	Leidinggevende, ambtenaar
4	Middelbaar leidinggevend of commercieel beroep	Sociaal werker, beleidsfunctionaris
5	Overige hoofdarbeid	Afdelingsmanager, winkelier
6	Geschoolde en leidinggevende handarbeid	Gezinsverzorger
7	Semi-geschoolde handarbeid	Chauffeur, fabrieksarbeider
8	Ongeschoolde en geoefende handarbeid	Schoonmaker, inpakker
9	Agrarisch beroep	Landarbeider

Tabel B Toelichting op de omzetting van de variabele aantal jaren opleiding

Originele waarde	Categorie	Aantal jaren opleiding
1	Geen opleiding gevolgd	6
2	basisschool niet afgemaakt	6
3	basisschool, lager onderwijs	8
4	lager en voortgezet speciaal onderwijs	8
5	vglo (voortgezet lager onderwijs)	10
6	lbo (lager beroeps onderwijs)	12
7	lagere technische school, huishoudschool, nijverheidsonderwijs	12
8	mulo, ulo, mavo	12
9	vmbo beroepsgerichte leerweg	12
10	vmbo theoretische of gemengde leerweg	12
11	mms (Middelbare meisjesschool)	13
12	hbs	14
13	havo	13
14	vwo	14
15	gymnasium/atheneum/lyceum	14
16	kmbo (kort middelbaar beroepsonderwijs)/ vhb (voorbereidend hoger beroepsonderwijs)	15

Originele waarde	Categorie	Aantal jaren opleiding
17	mbo beroepsopleidende leerweg (middelbaar beroepsonderwijs)	15
18	mbo-plus voor toegang tot het hbo, korte hbo-opleiding (korter dan 2 jaar)	16
19	hoger beroepsonderwijs, nieuwe stijl hogescholen	16
20	kweekschool, mo-akten	16
21	conservatorium en kunstacademie	17
22	wetenschappelijk onderwijs (incl. technische en economische hogeschool oude stijl) kandidaat	17
23	wetenschappelijk onderwijs (incl. technische en economische hogeschool oude stijl) doctoraal	18
24	wetenschappelijk onderwijs bachelor	17
25	wetenschappelijk onderwijs master	18
26	doctoraat (incl. aio/oio of andere promotie-opleiding tot graad van doctor)	22
27	anders	Missing

Noot: de categorieën van de opleidingsvariabele van de ouders weken iets af van bovenstaande categorieën die betrekking hebben op de respondent. Aan de opleidingscategorieën van de ouders zijn de volgende aantallen jaren toegekend: lagere school niet afgemaakt (6), alleen lagere school (inclusief vglo) (8), lbo, huishoudschool, lhno (12), mavo, ulo, mulo (12), havo, mms (13), vwo, hbs, atheneum, gymnasium (14), mbo, kmbo, hbo (15), kandidaatsexamen (16), universiteit (18), postacademisch (bijvoorbeeld notariaat, artsexamen, doctorstitel) (22).

Extended summary

This article studies how cultural capital influences occupational status, and the role that education plays in this relationship. It questions whether individuals who received a higher amount of cultural capital during their early youth, in this article referred to as initial cultural capital, reach a higher occupational status. Additionally, this article questions to what extent the effect of initial cultural capital on occupational status differs between individuals with high or low educational attainment.

Two theories form the starting point of this research. The cultural-reproduction theory states that cultural capital can only be attained directly from the parents. The cultural-mobility theory conversely states that cultural capital can also be attained later, through education and social contacts. Both theories describe cultural capital as a resource. Earlier research has repeatedly demonstrated the influence that cultural capital has on the educational attainment of students (Aschaffenburg & Maas, 1997; Dumais, 2006; de Graaf e.a. 2000; Lareau, 1987; Sullivan, 2001). However,

research has yet to investigate if cultural capital can also be a resource on the labour market, used to attain a higher occupational status. On the basis of earlier mentioned theories, we expect that cultural capital has a positive effect on occupational attainment. From cultural-mobility theory, we derive the additional hypothesis that this positive effect will be weaker for higher-educated individuals. In school they obtain additional cultural capital that makes their initial cultural capital become less important.

We use data of 3662 participants of the LISS (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) panel administered by CentERdata (Tilburg University, The Netherlands). We measure the initial cultural capital by the cultural consumption of the parents during the early childhood of the respondents. Several multiple regression models have been estimated, controlling for factors such as educational and occupational status of the parents, as well as the financial capital of the parents during the respondents' early childhood.

Our research shows that children with a high initial cultural capital reach a higher educational level ($\beta = 0,070$). This is in agreement with earlier research, and is a confirmation of the cultural reproduction and cultural mobility theory. Initial cultural capital influences the educational status that children attain, together with educational status, financial capital, and occupational status of the parents. Because of the strong effect that educational level has on achieved occupational status, an indirect effect of initial cultural capital on occupational status via educational attainment exists. However, this effect is very small ($\beta = 0,039$) and therefore of no considerable importance.

A positive relationship is also found between the level of initial cultural capital and attained occupational status. However, this effect disappears when controlled for the occupational status of the parents. Also, we find only a very small and non-robust outcome for the interaction effect; the effect of educational level on the relationship between cultural capital and occupational status. It can be concluded that there is little to no support for the hypotheses that initial cultural capital has an effect on the attained occupational status, and that this effect is strongest for low-educated individuals.

These findings indicate that the mechanism of cultural capital does not occur within the labour market, despite occurring within the educational system. Therefore, it cannot be assumed that cultural knowledge, linguistic usage, and knowledge of behavioural codes play a part in the process of a job interview or how supervisors assess their employees. Children with less cultural baggage do experience a disadvantage within the educational

system; however, they are dismissed of additional disadvantage when entering the labour market.

This article calls for more research into the relationship between initial cultural capital and occupational status. The study uses cultural consumption as a measurement for cultural capital; however, other forms of measurement, such as linguistic usage and clothing style, can allow a more complete view on cultural capital. Further research can also control for later life events that influence the occupational status of an individual, by sampling respondents who have recently entered the labour market. Finally, this article asks for a consideration of the educational system in order to diminish the influence of initial cultural capital on the achievement of children.